

„... kes luulehaigust põeb, see vajab luulet ja loomisvõimalusi...”¹

Saateks Barbaruse kirjadele Semperile (1941–1946)

Tiina Saluvere*

Johannes Vares-Barbaruse (1890–1946) ja Johannes Semperi (1892–1970) kirjavahetusel on pikk ajalugu, ühtlasi on see ka läbi kogu elu kestnud sõpruse lugu. Noormehed tutvusid Pärnu gümnaasiumis, mille lõpetasid 1910. aastal. Klassivendi sidus eeskätt huvi kirjanduse, aga ka poliitika vastu.² Pärast gümnaasiumi lõpetamist läksid sõprade eluteed lahku: Semper jätkas õpinguid Peterburi ülikoolis romaani-germaani filoloogia alal ja Vares Kiievi ülikooli arstiteaduskonnas. Sõprus aga ei katkenud, vaid jätkus kirja teel. Ja kuna hilisem elu kulges sõpradel ka eri linnades (Barbarusel Pärnus ja Semperil Tartus), siis tänu sellele on meil olemas mahult, tiheduselt ja kestuselt vägagi unikaalne kirjavahetus, rääkimata muidugi selle kirjavahetuse sisulisest tähendusest kultuuriloo kontekstis. Kirjavahetus algas 1911. aastal, ja nagu siinsetest kirjadest näha, kestis ühe poole – Barbaruse – surmani 1946. aastal.

Barbaruse ja Semperi kirjavahetus 1911–1940 ilmus sel suvel Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastuse väljaandel kahes paksus köites, sisaldades kokku 1167 lehekülge.³ Selle avaldamise lugu algab 1970. aastate lõpust ja selle initsiaatoriks oli Paul Rummo, kes oli ise Jaroslavli päevil mõlema mehega heaks tuttavaks saanud. Rummo intensiivse töö tulemusena oligi juba suhteliselt lühikese aja koostatud tervikkäsikiri ja kommenteeritud esimene pool (1920. aastad). Kahjuks lahkus Rummo meie seast 1981. aastal ja tema töö jäi pooleli. Seda jätkas kirjandusteadlane Abel Nagelmaa, kes aga, püüdes olla ülipõhjalik, takerdus liigselt detailidesse, mistõttu töö jäi pikalt venima. Siis aga saabusid uued ajad ja Barbarus ja Semper „punastena“ ei sobinud sellesse aega, s. t. polnud kindlasti need mehed, kelle pärand oleks tollast lugejat/ostjat kõnetanud või kes oleksid raamatute avaldamisel pingerea algul olnud. Seega jäi kogu suur töö arhiivi seisma.⁴ Teemade puhul, mis vähegi on poliitikaga seotud, ongi määravaks sageli gramm vaekausil, kui parafraseerida Betti Alverit. Nii oli seegi projekt algselt kindlasti just vastupidise eesmärgiga: rääkida lugejale Eesti Vabariigist ja Euroopast, kasutades selleks tollastes kitsastes piirides neid mehi, kes nõukogude võimu silmis olid laitmatud. Kuid ajaloopendli liikudes polnud see enam sobiv.

Nüüd, aastaid hiljem, mil poliitilised kired vähemalt kultuurimaastikku enam väga ei mõjuta, mõtlesime kultuuriloolises arhiivis, et see mahukas kirjavahetus tuleks siiski välja anda, pidades eeskätt silmas selle olulisust kultuuriloos. See kirjavahetus on panoraamne pilt eesti (ja ka Euroopa) kirjandusele ja kultuurile läbi kolme aastakümne, sest sõprade olulisemad teemad ringlesid peamiselt just kirjanduse ümber, kuna mõlemad olid kirjavahetuse algusaastail alustavad kirjanikud, kelle kirjandusideaalid olid pärit Noor-Eesti suunalt ja kes ise olid seotud ka mitmete tollaste kirjandusrühmitustega (Siuru, Tarapita jm.). Nii võtsimegi selle töö 2016. aastal taas ette.

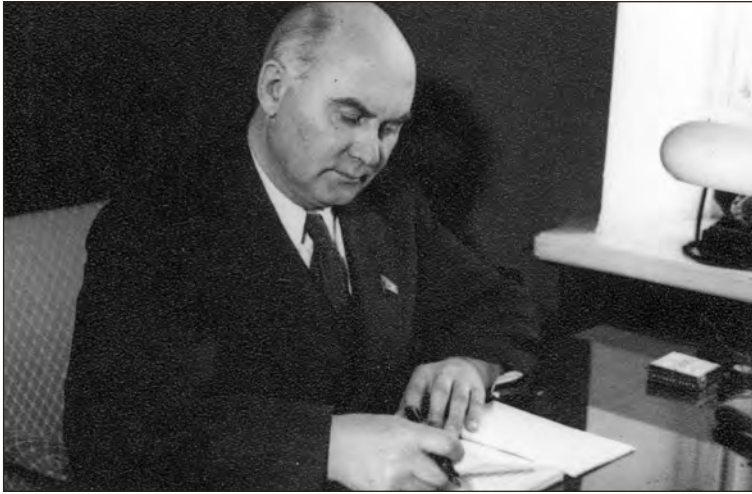
* Tiina Saluvere (1960), toimetaja, Eesti Kirjandusmuuseum, EKLA, tiina@kirmus.ee

¹ Barbarus Semperile 21. aprill 1946 – EKM EKLA, f. 188, m. 16: 15, l. 11/14.

² Vares ja Semperi klassivennaks oli ka hilisem poliitik Jüri Uluots (1890–1945).

³ Euroopa, eesteedid ja elulähedus. Semperi ja Barbaruse kirjavahetus 1911–1940. Koost. P. Rummo, toimetanud ja kommenteerinud P. Rummo, A. Nagelmaa, T. Saluvere ja Ü. Treikelder. Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2020.

⁴ Väljaande saamislooga vt. lähemalt Marin Laagi järelsõnast raamatule: M. Laak. Teekonnad enne ööd. Järelsõna J. Semperi ja J. Vares-Barbaruse kirjavahetusele. – Euroopa, eesteedid ja elulähedus. Semperi ja Barbaruse kirjavahetus. Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2020, lk. 1117–1144.

Johannes Vares-Barbarus
oma töökabinetis
kirjutuslaua taga
[1944–1946].
EKM EKLA, fk. A-30: 35

Rummo koostatud ja kommenteeritud käsikiri jäi meie praeguse väljaande aluseks. Mõistagi tuli seal teha hulgaliselt täiendusi-parandusi, kas või üksnes suure ajavahe ja muutunud keele ning käibiva ühiskondliku retoorika tõttu, lisada uusi andmeid jne. Koos täienduste ja parandustega sai uus versioon trükivalmis 2020. aasta suveks, mil see ilmiski.

Kuid nii koostajaid-toimetajaid kui ka paljusid teadlikumaid lugejaid jäi kummitama siiski üks seik: kirjade puudumine pärast 1940. aastat. Arusaadavalt ei vahetata kirju siis, kui elatakse samas linnas, kus on ju võimalik iga päev kohtuda. Nii on põhjendatav ka sinse kirjavahetuse lünk 1940–1941, mil mõlemad mehed elasid Tallinnas ja ajuti isegi töötasid koos.⁵ Siiski oli hiljem ka perioode, kus nad oleksid võinud taas kirju vahetada...

Nagu arhiiviüllatuste puhul sageli, mängis rolli õnnelik juhus. Nii juhtuski, et siinkirjutaja leidis mõne arhiiviviite täpsustamise käigus ootamatult veel pakikese kirju, mis seni olid olnud kogu muust materjalist eraldi: Barbaruse kirjad Semperile aastaist 1941–1946.⁶ Oigupoolest võiksid need ju kuuluda kirjade raamatu lõppu, kuid otsustasime siiski teisiti. Esiteks oli takistuseks see, et raamat oli juba trükivalmis ja uute kirjade lisamine poleks olnud ajalisel enam võimalik. Teisalt nägime, et 1940. aastate kirjade temaatika erineb sedavõrd oluliselt eelnevast kirjavahetusest, et need võiksid ilmuda eraldi. Nüüd ongi siis esimene valik neist Tuna lugejate ees.

Need on kirjad karmist sõjaajast. Ja olgugi et nii Barbarus kui ka Semper olid ka neil aastail olmelises plaanis üle keskmise kindlustatud, tõid need aastad siiski raskeid üleelamisi.

Igal juhul olid mehed, kes 1930. aastate Eestis olid elanud üsna luksuslikult, sunnitud nüüd läbi ajama piskuga väga kitsastes tingimustes – nagu paljud teised nende saatusekaaslasedki. Tagala elu oli nende jaoks küll ootamatult karm, kuid reaalselt rindelemineku hirmu ei pidanud nad siiski tundma.

Mõlemad evakueerusid sõja puhkedes Nõukogude tagalasse, kuid kui Barbarus veetis Venemaa-aastad koos oma armastatud abikaasa Emilie Varese (Siutsiga), siis Semperi pere (abikaasa Aurora ja tütred Siiri ja Lilian) jäi Eestisse. Nii painas teda pidev mure ja teadmatus oma lähedaste pärast: mis neist on saanud, on nad üldse veel elus? See kajastub ka Semperi selle perioodi päevikutes, mille sissekanded ongi sageli justkui pöördumised oma naise poole, kirjad temale.⁷ Taaskohtumine toimus 1944. aasta septembris, paraku varjutas rõõmu vanema tütre Siiri raske haigus – isa oli jõudnud koju napilt enne tütre lahkumist, tema surivoodile.⁸

Siinsed kirjad on kahjuks ühepoolsed, Semperi võimalike vastuskirjade otsingud on veel ees, kuid võttes abiks sõprade eelneva kirjavahetuse kaks mahukat köidet ja veidike fantaasiat, võib olla kindel, et vastuseta need kirjad ei jäänud, kuigi me kahjuks ei saa lugeda teise poole mõtteid.

Tagalasse evakueerumisel oli Vares ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees ja Semper ENSV

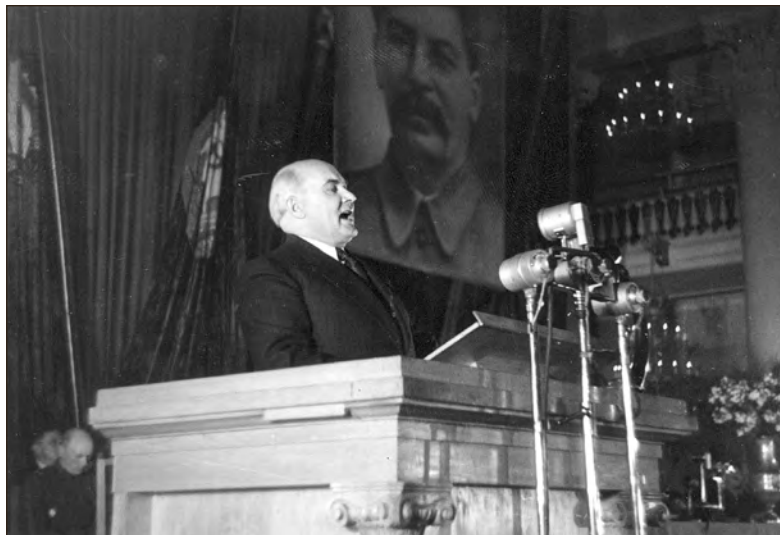
⁵ Semper oli Varese valitsuse haridusminister.

⁶ Kirjade originaalid asuvad Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis – EKM EKLA, f. 188, m. 16: 15.

⁷ J. Semper. Päevaraamatud. Tartu: Ilmamaa, 2013.

⁸ Semperite peretuttava, noorema tütre Liliani sõbranna Lea Tõrmise andmed.

Johannes Vares-Barbarus kõnelemas ametiühingute maja sammassaalis Eesti NSV, Läti NSV ja Leedu NSV Ülemnõukogude Presiidiumide ja Rahvakomissaride Nõukogude ühisel pidulikul istungil 21.VII 1943. a.
EKM EKLA, fk. A-30: 52

Johannes Vares-Barbarus ordenit kätte andmas [1944–1946].
EKM EKLA, fk. A-30: 64

hariduse rahvakomissari asetäitja. Eelnevalt oli Semper olnud Loomingu peatoimetaja ja Tartu Ülikooli õppejõud, Vares aga tuntud arst Pärnus. Mõlemad olid selleks ajaks tunnustatud kirjanikud, Semperilt oli ilmunud 6 luulekogu, 3 novellikogu ja 2 romaani, Barbaruselt 11 luulekogu.

Tagalas jätkas Vares endisel kohal, kuigi tal arusaadavalt Eesti osas mingit võimu polnud, samuti puudus tal objektiivne info Eestis toimuva kohta. Tema peamiseks ülesandeks oli Nõukogude propaganda tegemine nii tagalas, rindel kui ka võimaluse korral Eestis (lendlehed, raadiosaated jms.). Esmaseks tööks tagalasse saabudes oli aga evakueeritud eestlaste olmeprobleemide lahendamine: neile eluaseme leidmine, kütte muretsemine, toidukaartide jagamine jne. Nagu kirjadest võib lugeda, oli palju vajalikku, mis tagalasse suundujatel oli kaasa võetud, Leningradis üsna mõtlematult maha müüdnud, kus see sai ilmselt äritsejate saagiks. Nii kurdab Barbarus sõbrale: „Olukord (suviriituses inimestel) on küllalt tõsine ja ähvardav, ja tuleb teha kõik, mis iganes võimalik meie kaardrite säilitamiseks, et oleks veel kaasvõitlejaid...“⁹

Barbarus emotsionaalse inimesena võtab kogu selle ängi südamesse. Nii kirjutab ta Semperile: „Eelistaksin isegi rohkem keskuses töötada, aga evakueeritute kurb saatus on mulle sedavõrd südamel, et 2–3 kuuga juuksed peagu valgeks on muutunud.“¹⁰

⁹ Barbaruse kiri Semperile 28. nov. 1941. – siinne publikatsioon.

¹⁰ *Op. cit.*

Johannes Vares-Barbarus esinemas
1944. aastal mittingul
Tallinnas Kadrioru
staadionil, 1. paremalt
Nigol Andresen.
EKM EKLA, fk. A-30: 81

Oleks ju normalne, et nii kõrge ametnik saab selleks mahukaks tööks abilisi. Paraku näib, et neid kas pole üldse või on neist pigem tüli. Sama fenomen esineb ka Semperi puhul, kuigi tema töövaldkond on rohkem piiritletud. Semper on tagalas esmalt tööl Raadiokomitee eestikeelsete saadete toimetajana. Kui 1942. aastal moodustati Eesti NSV Riiklikud Kunstiansamblid, sai Semperist nende juhataja, kellena tegutses kuni Eestisse naasmiseni 1944. aastal. Olgu siin toodud üks väike näide tollasest Nõukogude tagala toimimisest, mis ehk iseloomustab ka neid sõjaaegseid olusid laiemalt. 11. mai 1942. aasta päevikusissekandes rõõmustab Semper: „Mu asetäitja (Gantman) on saabunud ja tema võtab suure osa muresid minu õlalt ära.“¹¹ Peagi ilmnevad lahkeliidid ja pool aastat hiljem on Gantman Semperi peale nii solvunud, et olla oma mõttekaaslastega arutanud, et „nad peaksid „lääneeurooplaste“ seast ära minema, kus neid ei hinnatavat“.¹²

ENSV Riiklikud Kunstiansamblid ja Eesti Kunstnike Kollektiiv olid väga olulised eesti kultuurielu säilitamisel tagalas. Sealt saab alguse kuulus RAM, klaveriduo Bruno Lukk ja Anna Klas, algab noore Georg Otsa lauljatee jne. Paljud kunsti-, muusika- ja teatriinimesed said seal tuule tiibadesse ning olid võimelised täitma Eestisse naastes 1944. aastal läände emigreerunud kultuuriliidist jäänud tühimikku. Mõistagi oli kogu tagalas loodud kunst nõukoguliku ideoloogia ja propaganda teenistuses, kuid eesti kultuuriinimeste ühte koondamine võimaldas neid säästa vähemalt rindele minekust.

Barbarus püüab omalt poolt teha kõik võimaliku, et kunstiinimestel oleks vähem ainelisi muresid ja nad saaksid ka tunnustust. Nii kirjutab ta Semperile 14. septembril 1942 Moskvas: „Mul kerkis salaja mõte, kas ei oleks Okt.-tsüklil ühtlasi sobivaks ajaks kedagi „teeneliseks“ lüüa... [– –] Aga nii omavahel ja kellelegi kõssamata võiks mõtteid mõlgutada. Rääkisin sest kõrva sisse ja sosinal ka Andreseniga. Arvasime, et massiliselt seda teha ei tuleks, aga mõne üksiku (igalt peaalalt ehk üks) – kokku 4–5–6 meest võiks „rütileiks“ lüüa. Sina kaalu teatrilal (kas Lauter?¹³) ja muusikameeste ringis (kas Kapp,¹⁴ kui sümf. valmib?, või mõni solist, kas Alumäe,¹⁵ või keegi teine). Teistel aladel teeks Andresen valiku (teadlase, kunstniku, ehk ka kirjaniku, võib olla isegi ühe rahvalgustaja). See kavatsus on muidugi utopia, aga iseenesest võiks Ülemn. Presiidiumi võimalusi realiseerida.“¹⁶

Nii Barbarus kui ka Semper jätkasid tagalas luuletamist. Barbaruselt ilmusid luulekogud „Relvastatud värsid: 1941–1943“ (1943),¹⁷ venekeelne luulekogumik „Stixotvorenija: 1941–1943“

¹¹ J. Semper. Päevaraamatud. Tartu: Ilmamaa, 2013, lk. 261.

¹² Samas, lk. 282.

¹³ Ants Lauter (1894–1973), eesti näitleja ja lavastaja, sai 1942. aastal Eesti NSV rahvakunstnikuks.

¹⁴ Eugen Kapp (1908–1996), eesti helilooja, sai 1942. aastal Eesti NSV teeneliseks kunstitegelaseks.

¹⁵ Vladimir Alumäe (1917–1979), viiuldaja, sai 1942. aastal Eesti NSV teeneliseks kunstnikuks.

¹⁶ Barbarus Semperile, 14. IX 1942 – EKM EKLA, f. 188, m. 16: 15. Siinsesse valikusse see kiri ei mahtunud. Lisaks mainitutele said 1942. aastal Eesti NSV teenelisteks kunstitegelasteks ka Gustav Ernesaks ja Priit Põldroos, teeneliseks kunstnikuks Aleksander Arder, Bruno Lukk ja Hugo Lepnurm. 1943. aastal sai ENSV teeneliseks teadlaseks Hans Kruus, teeneliseks kunstitegelaseks Adamson-Eric ja Ferdi Sannamees.

¹⁷ J. Barbarus. Relvastatud värsid: 1941–1943 [kaas ja vinjetid: P. Luhtein]. Moskva: ENSV Riiklik Kirjastus, 1943 (Moskva: Iskra revoljucii).

EN Kirjanike Liidu asutamine Moskvas 1943. I rida: 1. August Alle, 2. Minni Nurme, 3. Aira Kaal, 4. Debora Vaarandi, 5. Johannes Vares-Barbarus; II rida: 1. Ralf Parve, 2. Paul Rummo, 3. Arnold Tulik, 4. Erni Hiir, 5. Aadu Hint, 6. Mihkel Jürna, 7. Jaan Kärner, 8. August Jakobson, 9. Oskar Ugart, 10. Paul Keerdo, 11. Mart Raud, 12. Johannes Semper, 13. Eduard Päil. EKM EKLA, fk. A-30: 54

(1943)¹⁸ ja vahetult Eestisse saabumise järel „Rindeteedel 1942–1944“,¹⁹ Semper avaldas tagalas luulekogu „Ei vaikida saa: luuletusi 1941–1943“ (1943).²⁰ Lisaks ilmus nende luuletusi ka aja-kirjanduses ja koguteoses „Sõjasarv“, mis ilmus aastail 1943–1944 ja mille toimetuskolleegiumi liige Barbarus oli. Kõigele lisaks ilmus Varese nime all veel hulk kõnesid ja brošüüre, mille (kaas) autoriks-toimetajaks ta oli olnud: „Eesti noorte fašismivastane miiting Moskvas 21. juunil 1942. a.“,²¹ „Eesti nõukogude kirjanike fašismivastane miiting Moskvas 1. novembril 1942. a.“,²² „Aasta nõukogude võimu Eestis“,²³ „Läheneb eesti rahva vabanemise tund; Eesti rahva esindajate miiting Moskvas 22. märtsil 1942. a.“,²⁴ „Nõukogude Eesti 3. aastapäev (1940–1943)“.²⁵ Ilmus ka mitmeid koguteoseid, mille kaasautoriks oli Barbarus: „Jüriöö ülestõus: 1343–1345“ (1943),²⁶ „Võitluse radadel“ (1942),²⁷ „O rodine: sbornik vyskazyvanij pisatelej narodov SSSR“.²⁸

¹⁸ Stixtovorenija. 1941–1943 / J. Barbarus; perevod s èstonskogo [L. Šiffersa I dr. predislovie: N. Andersen]. Moskva: Gospolitizdat, 1943 (Moskva: Gudok).

¹⁹ J. Barbarus. Rindeteedel 1942–1944. Tallinn: Ilukirjandus ja Kunst, 1944 (Tallinn: Punane Täht).

²⁰ J. Semper. Ei vaikida saa: luuletusi 1941–1943 [illustreerinud P. Luhtein]. Moskva: ENSV Riiklik Kirjastus, 1943 (Moskva: Iskra revoljucii).

²¹ Eesti noorte fašismivastane miiting: Moskvas 21. juunil 1942. a. Moskva: Võõrkeelse Kirjanduse Kirjastus, 1942 (Moskva: Iskra revoljucii).

²² Eesti nõukogude kirjanike fašismivastane miiting: Moskvas 1. novembril 1942. a. Moskva: Võõrkeelse Kirjanduse Kirjastus, 1942 (Moskva: Iskra revoljucii).

²³ J. Vares. Aasta nõukogude võimu Eestis. Moskva: Võõrkeelse Kirjanduse Kirjastus, 1942 (Moskva: Iskra revoljucii).

²⁴ Läheneb eesti rahva vabanemise tund; Eesti rahva esindajate miiting Moskvas 22. märtsil 1942. a. Moskva: Võõrkeelse Kirjanduse Kirjastus, 1942 (Moskva: Iskra revoljucii).

²⁵ Nõukogude Eesti 3. aastapäev: (1940–1943) [toimetanud O. Lauristin; kujundanud J. Jensen]. Moskva: ENSV Riiklik Kirjastus, 1943 (Moskva: Iskra revoljucii).

²⁶ Jüriöö ülestõus: 1343–1345: [kogumik] / [vastutav toimetaja A. Aben] [Venemaa s. n., 1943].

²⁷ Võitluse radadel: koguteos / [toimetanud Oskar Ugart; palgeleht: R. Sagrits, initialsid ja lõppvinjetid: Adamson-Eric jt.; kaas: F. Sannamees]. Moskva: Võõrkeelse Kirjanduse Kirjastus, 1942 (Moskva: Iskra revoljucii).

²⁸ Orodine: sbornik vyskazyvanij pisatelej narodov SSSR / [sostavili. A.D. Deev... i dr.]. Moskva: Gospolitizdat, 1944.

Seega tundub, et Barbarus on oma kirjutamis- ja avaldamissoovi neil aastail rahuldanud.

Kõigest raskustest hoolimata on sõjaaegsete kirjade toon üsna optimistlik. Tonaalsuselt hoopis erinevad on kolm viimast Eestist saadetud kirja. Kui 1944. aasta sügisel Võrust saadetud kirja võiks liigitada veel eelmiste hulka (oli ta ju alles äsja Eestisse tagasi saabunud), kus kodumaale saabumise rõõmu varjutab vaid mõni üksik tõrvatilk, siis 1946. aastal Kadriorust saadetud kirjad on ülimalt depressiivse alatooniga. Morbiidsust õhkub ka sõbrale saadetud luuletustest. Nende kirjade ja luuletuste taustal ei ole enesetapp enam üllatav.

Eriliselt vaevab Barbarust äng loominguga tegelemiseks puuduva aja tõttu, koguni hirm, et ta ei suudagi enam midagi luua. Ka arstiametit pidades oli ta kurnanud ajapuuduse üle, mil sageli katkestas värsirea uksekell ja patsiendi saabumine. Ometi suutis ta sel ajal olla loominguliselt üsna produktiivne. Näib, et 1946. aastal on lisaks ajapuudusele just süvenev vaimne pinge see, mis ei luba tal luuletada, liiatigi veel ajastu ideoloogilistele ootustele vastavalt. Ametikoht, mille vastu ta 1940. aastal oma kutsetöö oli vahetanud, ei täitnud tema ootusi ega võimaldanud tal teha seda, mida ta ise õigeks oleks pidanud. Õigupoolest polnudki tal enam otsustusvabadust: temast oli saanud pantvang poliitilistes mängudes, milles temal oli täita vaid etturi roll. Endiste sõprade ja tuttavate arreteerimised, represseerimised, sõprade abipalved ja võimatus neid aidata. Nii kirjutab näiteks Vareste peretuttav Elsbet Parek oma mälestustes, kuidas ta pöördus Varse poole pärast ühe ühise peretuttava, Pärnu linnavolinik Karl Meimre ootamatut arreteerimist,²⁹ arvates, et tegemist peab olema eksitusega. Barbarus olnud telefonis väga kidakeelne ja suunanud Pareki kohtuma oma naisega. Selle kohtumise järel mõistis Parek, et Barbarus ei saa aidata. Ja kui peagi arreteeriti ka Pareki abikaasa ning sõbrad soovitasid tal Barbaruse poole pöörduda, siis Parek seda enam ei teinud, teades, et see on asjatu.³⁰ Sama autor on meenutanud ka oma üht viimastest kohtumistest Varse abikaasa Siutsiga, kes olla hüvastijätul öelnud: "Neid pisaraid, mis Barbarus öösiti oma patja valab, näen ainult mina. Aga pääsu pole. Ärge mõelge meist halvasti."³¹

Johannes Vares-Barbarus lahkus elust 29. novembril 1946 südamesse tulistatud revolvrikuuli läbi, avalikkusele antud teate järgi „lühikese, kuid raske haiguse tagajärjel“.³² Kas see oli enesetapp või poliitiline mõrv, ei selgu võib-olla kunagi. Vares-Barbaruse surmast on kirjutatud väga palju, paraku ei mahu sinne kirjutise raamesse sellest ülevaate tegemine.

Kui vaadata aga sõber Semperi tegemisi, siis tema kohandamise määr uute oludega on olnud märksa suurem – muidugi ei olnud tal ka sellist vastutust kui Barbarusel. Juba tagalas kirjutab ta sõnad Eesti NSV hümnille, mis algab küll paljutootavalt rahvuslikult: „Jää kestma, Kalevite kange rahvas / ja seisa kaljuna me kodumaa“, kuid sisaldab ka värsse: „Sa kõrgel leninlikku lippu kannad, / suur Stalin juhtimas su tõusuteed.“ Ka tema sõjajärgne looming kannab kohandamise märke ja viitab teadlikule asumisele kollaboratsiooni teele: näidend „Aja käsk“ (1946), romaan „Punased nelgid“ (1955) jm. Ometi ei pääse temagi võimu hammasraste vahele sattumisest: 1950. aastal EKP 8. pleenumil tituleeriti ta nn. kodanlikuks natsionalistiks, eemaldati loomingulisest ja ühiskondlikust tööst, võeti ära ENSV teenelise kirjaniku aunimetus. Hiljem sulaajal tema õigused taastati, kuid ehk veelgi tähtsam on see, et tema kogutud teoste ilmumine suutis teda mingilgi määral rehabiliteerida noorema põlvkonna silmis, kelle jaoks ehk tema varasem looming oli tundmata.

Milliseks oleks kujunenud Vares-Barbaruse edasine elukäik, kui see saatuslik kuul poleks tema elu sel 1946. aasta novembripäeval lõpetanud, me ei tea. Igal juhul me teame, et ta kirjutas oma eluaegsele sõbrale sama aasta kevadel: „... kes luulehaigust põeb, see vajab luulet ja loomisvõimalusi, ilma milleta ta ei ole täisväärtuslik...“³³ See ehk võikski olla üks lähtekohti, kui hakkame tema elule ja tegevusele hinnangut andma.

Tänan Andres Langemetsa ja Tõnu Tannbergi oluliste täienduste eest.

²⁹ E. Parek. Mälestusi aastaist 1939–1944 Pärnus. Litteraria: eesti kirjandusloo allikmaterjale, vihik 18, toim. T. Saluvere. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2000, lk. 30–34.

³⁰ Samas, lk. 47–48. Elsbet Pareki abikaasa, sõjaväelane Karl Parek arreteeriti 1941. aastal ning lasti samal aastal ka maha.

³¹ Samas, lk. 34.

³² Ametlik teade ajalehtedes Varse surma kohta. Vt. nt. Rahva Hääl, 1. XII 1946, Noorte Hääl, 1. XII 1946, Sirp ja Vasar, 7. XII 1946, Läänlane, 3. XII 1946, Nõukogude Õpetaja, 4. XII 1946, Punaväelane, 4. XII 1946 jmt. Stockholmis ilmunud Eesti Teataja avaldab selle teate 4. XII 1946. Sõnastus varieerub väljaandeti minimaalselt.

³³ Vt. viide 1.

ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi abimajandi asutamine [1942–1943]. 1. vasakult Johannes Vares-Barbarus. EKM EKLA, fk. A-30: 94

Eesti Korpuse vastuvõtmine 14. VI 1945. aastal Tallinnas. Parevalt: Johannes Vares-Barbarus, 3. Arnold Veimer, 4. Eduard Päll, 5. Nikolai Karotamm. EKM EKLA, fk. A-30: 105

Valik Johannes Vares-Barbaruse kirju

Johannes Semperile aastaist 1941–1946

Tšeljabinšk,¹ 13/XI. 41.

Armas Asm!² Kontakt kipub vägisi kaduma. Ei ole kirjale, ei Sulle saadetud telegrammidele vastust saanud. Võib-olla olete raadio kaudu meile midagi rääkinud, aga siin on raske neid „hääletorusid“ saada, kuigi soovivaalduse kohe esitasime. Saatsin 9/X O. Lauristini nimele (Raadiokomiteesse)³ kõneteksti ja mõned värsid. Küsitav on, kas nad Moskva jõudsid, või olite varem ära sõitnud? Veidi hiljem (umbes 12/X) saatsime Sulle kirja ja telegrammi. Kõik on kadunud ruumi, nagu osa meie seltsimehi. Alle,⁴ Hiir,⁵ Kärner⁶ pole veel nähtavale-kuuldavale tulnud. Nähtavasti takerdusid nad teel ja ootavad vee liikumist või jää tekkimist. Sain Tellingult⁷ telegrammi Babaevost,⁸ ent teistest polnud selles juttu. RK-id⁹ (mitte endises tähenduses!) on siin, ka Kruus¹⁰ saabus. Sain ta veel suure vaevaga siinse linna kodanikuks lüüa, aga nüüd on linn suletud ja Hiire pere tuli kolhoosi saata, kuhu viimasena vastu võeti ja sedagi ametliku nõudmise järelendusena. Meie valitsusliikmetel on veel kuidagi lootusi sissekirjutamiseks, kuigi kord kogu „RKN“¹¹ taheti Kurgani¹² (kole pesa, kus eluruumi üldse ei ole!) saata. Läkitasin Veimeri¹³ nimele telegrammi, kus seletasin, et siin juba ankrus oleme ja kolimine laostaks hullemini kui Šlüsselburgi seiklus,¹⁴ kuna paljudel on tulnud osta mööblit, kõigil hankida kütet (kivisüsi – tonnide viisi ja puid palkide näol), toiduaineid jne., mis kõik visata tuleks. Ka on Kurganis sedavõrd viletsad väljavaated, et see sobiks veel represseerituile, mitte aga Tallinna kaitsjale, eriti nii „vahvale“ nagu Jürna,¹⁵ kes rassib siin funktsionäärina majandusalal. Jakobson¹⁶ on mures Hiire käes olevate summade (Kirj. Liidu omad!) pärast,¹⁷ kuna tal jooksvateks kuludeks

¹ Eesti kõrgemate partei- ja haldusorganite asukohaks oli esialgu Tšeljabinšk, 1942. aasta märtsis koliti Moskvasse (vt. T. Karjahärm. Kultuurigenotsiid Eestis: kirjanikud (1940–1953). – Acta Historica Tallinnensia 2006, nr. 10, lk. 154).

² Johannes Semperi hüüdnimi sõprade hulgas läbi aastakümnete. Tuletatud Otto Ernsti Semperi-romaanide järgi, kus oli peategelaseks Asmus Semper.

³ Olga Lauristin töötas 1941–1944 Üleliidulises Raadios, mille üks osakond oli raadiokomitee, kus töötas ka Semper.

⁴ August Alle (1890–1952), luuletaja ja publitsist.

⁵ Erni Hiir (1900–1989), luuletaja, tõlkija.

⁶ Jaan Kärner (1891–1958), kirjanik.

⁷ Voldemar Telling (1903–1969), ENSV riigitegelane, ENSV I, II ja III Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär.

⁸ Babajevo – linn Venemaal Vologda oblastis.

⁹ Rahvakomissarid, tolaegses tähenduses ministrid. Kuivõrd neil reaalselt võimu (eriti Nõukogude tagalas) nagunii ei olnud, siis on tegu pigem sümbolise tiitliga.

¹⁰ Hans Kruus (1891–1976), ajaloolane ja poliitik, sh. Vares valitsuse minister.

¹¹ Rahvakomissaride nõukogu, NSVL valitsusorgan 1922–1946, sisuliselt valitsus. Siin konkreetset jutuks Barbaruse n.-ö. nukuvalitsus.

¹² Kurgan – tööstuslinn Uuralites, Tšeljabinškist paarsada km ida poole.

¹³ Arnold Veimer (1903–1977), majandusteadlane ja riigitegelane. ENSV ja NSVL mitmete koosseisude saadik. Kirja kirjutamise ajal oli ENSV kergetööstuse rahvakomissar (1940–1942).

¹⁴ Vihje Võisiku mõisnikule Timotheus Eberhard von Bockile, kes koostas keiser Aleksander I-le Venemaa esimese konstitutsiooniprojekti, saadeti selle eest 9 aastaks Schlüsselburgi kindlusse. Sellest räägib Jaan Krossi romaan „Keisri hull“.

¹⁵ Mihkel Jürna (1899–1972), kirjanik, tõlkija ja poliitik. Oli ENSV I Ülemnõukogu 2. abiesimees 1940 ja Ülemnõukogu juhataja 2. asetäitja (1940–1947). Nõukogude Liidu tagalas oli eestikeelsete raadiosaadete vastutav toimetaja (1942–1943) Leningradis ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogu volinik (1943–1944).

¹⁶ August Jakobson (1904–1963), kirjanik ja poliitikategelane, hilisem ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees.

¹⁷ Jakobson oli ilmselt asunud tagalas eesti kirjanduselu korraldama.

ei ole kopikutki. Palub Sind samme astuda, et Lit.-fondi¹⁸ summadest saaks minimaalse tegevuskapitali, kuna ka siinsel eesti osakonnal ei ole raha. Ometi tuleb sõnaga sõdida ja tõerelvaga võidelda. On teoksil koguteos,¹⁹ kus on tõlkimisel meie värvid (ka Sinu värskem luuletus!) ja proosa. On avaldatud tõlkeid „Челяб. Рабочий“-s.²⁰ Minu ees on töökava 10/XI–10/XII, kus on esinemisi meie poolt ja üksikute autorite õhtud (ka minu loomingust 1/XII) jne. Täna saabus kauaaegse seiklemise järele siia ka Liidia Toom,²¹ kes tahab katsuda siin tööle rakenduda, ent vaevalt see tal õnnestub, sest mis tööd siin leiab kirjanduse alal, kui mõned üksikud tõlked poolaastas tehakse. Sellega keegi ära elada ei saa. Tä on teid (O. L-ga²²) Moskva džunglis kaotanud ja ei tea, kas sõita Raadiokomitee teenistusse, või jääda siia väljavaateid ootama. Ja väljavaateid ei ole, kuna Kirj. Liidu sinne osakond nurub meilt laenu tegevuskapitaliks, et väike koguteos kirjutada jne. Meil ei ole aga isegi postikuludeks muid summasid, kui isiklikud, sest teised rahad on kõik kindlaks otstarbeks ja aruandmise korras määratud. Praegu oleme kitsikuses isegi Stalini kõne tõlkimisega ja selle brošeerimisega – ei ole ladina šrifti, ei ole kirjastamiseks ettenähtud kapitali, ei ole ka muud kirjapaberit, kui ajalehe oma „Сов. Эстония“²³ käest saadud. Siin on parem paber tundmatu asi, isegi tapeedid on otsas ja kirjadeks kasutatud. Ajalehed rändavad aga plotskiks ja muuks otstarbeks.

Nüüd raputa ennast ja vasta kuidas Sinu kavatsused ja plaanimajandus on? Kas jätkad „Raadiokomitees“ tööd²⁴ ja kas selleks võimalusi on? Kas vajatakse siinsetelt seltsimeestelt kaastööd? Kruus, Andresen ja teised võiksid midagi teha. Minu saadetis nähtavasti rändab ringi ja ajab teid taga. Liidia Toom unistab siinsest raadiokorrespondendi tööst, aga see tundub ülainiivsena, sest praegustes oludes on teksti küsimus väga piiratud ja meie evakueeritute elust-olust ei saa palju pajatada. Näeme, kuidas suudame ületalve kiskuda!...

Kavasid on, aga teostada raske (nagu Karotamm²⁵ käsk – tõlkida paar suurteost, aga kust selleks paberit saada?). Võib-olla siirdud ise ka siia – Tšeljabiniskisse, siis näed kuidas nagu „kalad kuival“²⁶ oleme ja kuidagi elutseme. Sind – kui RKN.-koosseisu kuuluvat loodetavasti Kurgani ei suunata, aga eks kitsas ole siingi.

Kõigilt tervitusi, – eriti Siutsilt!

JVB.

Johannes Vares-Barbaruse
initsiaalidega signeering

¹⁸ Kirjanduse ja kirjanike toetamiseks mõeldud fond Nõukogude Liidus. Osalt võrreldav meie kultuurkapitaliga.

¹⁹ 1943.–1944. aastal ilmus kolm korda aastas kirjanduse, kunsti ja poliitika koguteos „Sõjasarv“, mille toimetuskolleegiumi Vares-Barbaruse kuulus.

²⁰ Kohalik ajaleht.

²¹ Liidia Toom (1890–1976), tõlkija ja toimetaja.

²² Olga Lauristin.

²³ Nõukogude Eesti, Eestis (1940–1941 ja 1944–1991) ilmunud venekeelne ajaleht, sisuliselt eestikeelse Rahva Hääle venekeelne variant.

²⁴ Semper lõpetas töö Raadiokomitees ja kui 22. märtsil 1943 asutati ENSV Riiklikud Kunstiansamlid, sai temast selle organisatsiooni juhataja.

²⁵ Nikolai Karotamm (1901–1969), parteitöötaja ja majandustegelane. Viibis Teise maailmasõja ajal NSV Liidu tagalas 1941–1944, kus tegutses EKP Keskkomitee II sekretärina, tegelikult faktilise EK(b)P juhina (EKP KK I sekretär Karl Säre ei evakueerunud Eestist koos Nõukogude vägedega) ning oli NSV Liidu Siseasjade Rahvakomissariaadi 4. valitsuse ja NSV Liidu Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaadi 4. valitsuse koosseisu kuuluva Eesti NSV Partisaniliikumise Staabi ülem aastail 1942–1944. Pärast sõda oli EKP KK I sekretär (1944–1950).

²⁶ Lisaks väljendi tavapärasele tähendusele on siin Barbaruselt ka väike ironiline vihje oma luulekogu pealkirjale – vt. J. Barbarus. Kalad kuival: kümnes kogu värse. Tartu: Noor-Eesti, 1937.

Armas Asm!

Kirjavahetus käib risti-rästi, ega jõua adressaadile järele. Moskva saadetud post ja kaastöö tuli tagasi ja sms. Kummiga²⁷ Kuibõševi²⁸ läkitatud kiri ei leidnud Sind jälle sääl. Praegu on üldse miski antagonism kirja ja adressaadi vahel. Läkitan käesolevad read sms. Veimeriga²⁹ õhuteel ja kui Sind enam Kuibõševis ei ole, läkitab ta kirja kuidagi edasi. Ega pole selged veel sms. Veimeri liiklemise võimalusedki, sest praegu on tähtsam erivedu, kui juhuvedu. Üldse pole siit nii kerge kuhugi pääseda, nagu Sa arvad.

L. Toom istus siin ligi 2 näd. aja- ja ruumi pantvangina ja alles eile lootis ta rongile pääseda. Siinsed kirjandusliku töö väljavaated polnud suured ja asutused ei annud temale ei eluruumi, ei toitlustamise võimalusi, ei midagi. Lubati küll, aga midagi ei täidetud. Muide see „usus“³⁰ on siin üldine. Nii meie siis sms. Jakobsoniga jagasime ülalpidamise kohustusi – ulualuse ja öömaja, kui ka söögi muretsemisega. Viimane ülesanne polnud Siutsil³¹ kerge, sest ise järjest kodus valmistada – see on praegu eriline mustkunst. Eriti oli sms. Toomil sarnane arvamine, et tema eest hoolitseda ja ka rahaga toetada peaks meie püha kohus olema. Siin kerkis paralleelse[l]t pinnale suur eneseväärtuse + alaväärsuse-tunde kompleks: a) et tema on eesti kirjanduse suurim ja andekam vahendaja, & b) et teda ei hinnata küllalt, ega mõisteta noid suuri teeneid, mis tema on meie kirjanduse alal osutanud. Suure vaevaga ja lõpuks kurja tooniga suutsin teda veenda, et meie võimalustel on kitsad raamid ja piirid, eriti Liidu evakueeritute suhtes. Mis suutsime, seda tegime isiklikkudest ressurssidest. Nüüd tuli ta Kuibõševi, et Raadiokomitee tööle rakenduda. Ma ei tea ju ka, kui tarvilik ta sellel alal on. Nüüd olen küll veidi klačunud, aga jäägu see meie teada! Nüüdsest päälle katsun asjalikum olla ja ajamõõtjaga käsitada vahemaad Narvast – Tšeljabinskini. 15/VII varjendis ja hiljem korteris oli viimane kohtamine. 16/VII hommikul väljusime L.³² suunas, kus sai askeldatud kõiksugu probleemidega kuni 22/VIII. See oli alaline rahvarännak ja rünnak, alaline ešelonide vastuvõtmine ja saatmine, alaline ametiasutustes jooksmine ja meie evakueeritava varanduse realiseerimine. Et see kõik oleks otstarbekohaselt korraldatud, seda ei saa ütelda. Optimismi oli liig palju, kaugele pilgu heitmist vähe. Kõik suunati aadressil, kus meil vähe ütlemist oli, kus kõik kippus sõjasaagiks muutuma. – Praegu oleks meie evakueeritutel kõike seda hädasti vaja, ent kuidagi peab talve üle elama, kui varem fašismi kaelaluu ei murdu. Näib, et otsustav moment pole kaugel, et kahevõitlus on kõrguspunktini jõudnud, kus vastane peaks tühaks tehtama. On siin juba kihlvedusi olnud tähtpäeva suhtes, millal aaria röövrass kokku variseb ja millal meie tagasi Tallinna sõidame. Stalini kõne³³ oli raskekaaluline ja löi vaenlast – otse rabas jalust. Tõlkisime kõne ja kirjastame siin evakueeritute tarvis. Samuti katsume informbürooteateid³⁴ levitada.

²⁷ Boris Kumm (1897–1958), ENSV riigitegelane ja julgeolekutöötaja. 1940. aastal määrati ta Eesti NSV Siseasjade Rahvakomissariaadi siseasjade rahvakomissariks ning 26. märtsil 1941. aastal Eesti NSV Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaadi rahvakomissariks. Nõukogude tagalas tegeles NKVD 4. valitsuses diversioonitöö organiseerimisega Saksamaa poolt okupeeritud Eestis. Sõja järel oli ENSV Riikliku Julgeoleku Ministeeriumi juht ja 1949. aasta märtsiküüditamise üldjuht.

²⁸ Linn Venemaal Novosibirski oblastis.

²⁹ Arnold Veimer (1903–1977), ENSV riigitegelane ja majandusteadlane. 25.08.1940–17.06.1942 oli ENSV kergetööstuse rahvakomissar, 1942–1944 ENSV Rahvakomissaride Nõukogu esimehe asetäitja.

³⁰ Usus = uusus, 'komme, tava'.

³¹ Johannes Vares-Barbaruse abikaasa Emilie Vares (snd. Roode, 1897–1947).

³² Leningradi.

³³ Arvatavasti on jutt Jossif Stalini kõnest 1941. aasta oktoobripühade puhul: Riikliku Kaitsekomitee esimehe seltsimees J. V. Stalini kõne Moskva Tööraha Nõukogu saadikute ja Moskva linna parteiliste ning ühiskondlike organisatsioonide ühisel pidulikust istungil 6. novembril 1941. aastal, mis on ilmunud ka eesti keeles [Venemaa: s.n., 1941].

³⁴ Nõukogude Informbüroo, edastas peamiselt rindeteateid jm. olulist infot.

2/2

Pöördjälginen, 28/XI.41.

Armas Arno!

Hingavahetus vool vetti-äärtsi, ega jõue adressaadile järele.
 Ilmava raudteel post ja kaartaõ kuli tagasi ja sms. Dummiga
 kuuikõõvi häiritatud viki si leidnud kind jälle vool. Praegu on üld-
 se misni antaomism ning ja adressaadi vahel. Eänitan käes-
 olevad reed sms. Veimeriga õhuteel, ja kui kind enam kuuikõõvi's
 si ole, häiritab ta ninga kuidaagi edasi. Ega pole selged veel sms.
 Veimeri liikumise võimalusedni, sest praegu on tähtsam erivedu, kui
 jehvedu. Üldse pole siit mi kerge kulusei pääseda, nagu sa arvad.
 2. Poom istis sinu ligi 2 näd. aja: & kuuni partvancina ja alles
 eile lootis ta rompile pääseda. Siinred kirjandusliku töö väljasaated
 jolnud suurel ja arutused si annud temale si eluuumi, si koitluste-
 mise võimalusi, si midagi. Subati küll, ega midagi si häidatud.
 Iluude see "arvus" on sinu üldine. Ilii meie siis sms. Daxalsoniga
 jagamine ülalpidamise kohustusi - ulualuse ja sömaja, kui ka
 "õõgi" meretsami'sega. Nümanne rüesanne jolnud kaitstil kerge, sest isä
 järgest kodus valmistada - see on praegu eriline muutkumst. Editi
 oli sms. Poomil kannane arvamine, et tana cest koolitades ja ka rahaga
 koostada pears meie jõula kolus olema. Siin kannis paralleelsel spinnale
 suu enesaväärtuse + alaväärtuse-tunde kompleks: a) et tema on cesti
 kirjanduse kuurin ja andekam vahendajagi, & b) et teada si hinnata voolalt,
 ega mõistata vooli suure teemaid, mis hõma on maile kirjanduse alal
 osutanud. Saune vaavaga ja lõpuks kuuiga kuuin teada vanda, et meie
 võimalustel on võtsad raamid ja piirid, cesti siide eraverevutute saltes. Iis
 kuuinime, koda tegime i'indlikusudent resurkidest. Iiind tuli ta kuuikõõ-
 vi, et Raadikomitee kääle ravenduda. Ma si tea ju ka, kui kannik ta
 kellel alal on. Iiind alen küll veidi kääinud, ega jäägu see meie
 teada! Iiindrest pääle katuun arjalinum alla ja jagamistijaga häritas-
 da vahemised Nawart-Pöördjälginenimi. 15/VII varigdis ja hüljoni karteris
 oli viimane mõltamine. 16/VII hominikul väljamine 2. suunar, kus sai arvel-
 datus kuuisugu jprobleemidega kuni 22/VIII. See oli alaline valuarännan ja
 rüman, alaline e'elonide vastuõltmine ja häitmine, alaline ametiasutustes

Üldse katsume siin töötada igas suunas. On korraldus tõlkida „Leninismi küsimused“³⁵ ja Lenini teoste 2-kõiteline valik, millise tööga Eestis oldi juba redigeerimise ajajärgus.³⁶ Nüüd tuleb kõik otsast alata. Kui ma septembris siia jõudsin, siis ei olnud siin ühtegi esindajat (Arsenjeva³⁷ oli takerdud Uljanovskis, Tuur aga raioonides), ja üle kuu tuli mul siin organiseerida algelist baasi evakueeritute abistamiseks ja nende paigutamiseks. Algas jälle tuttav inimeste rännak ja rünnak, kus väikeses toaurkas tuli vastu võtta 50–100 inimest päevas. Ei saanud hoolitseda oma asumise ja toitlustamise eest, vaid kogu aeg kulus evak.-punkti huvides. Nii olime kaua ilma toidukaardideta, ilma kütteta, jne. RKN. siia jõudes jaotasime töö ära ja nüüd agarast töötab, kuigi palju aega ja energiat kulub pisiaşjadele. Suure vaevaga sai see grupp kuidagi ära mahutatud, aga nüüd on linn suletud ja kedagi enam sisse ei kirjutata, kellegile eluruumi ei anta. Ma ei tea, kuhu panna ja suunata meie luulesellid (Alle, Hiir, Kärner, Raud³⁸), kui nad kord siia jõuavad. Praegu pole nendest andmeid ja küllap nad istuvad veel Leningradis.³⁹ Kes nendest võiks Moskvas, või Kuibõševis Sulle abiks olla, seda peaksid ise paremini teadma, kui mina. Kui nobedad nad raadiotöös on, seda on raske ütelda. Siin nad leiaks tõlketööd „Lenin. küsim.“ & kahekõitelise „Lenini“ kallal, kui neile ainult elamisruumi ja sissekirjutamise võimalusi leitakse. Võib veel juhtuda, et neil tuleb siirduda raioonidesse. Hiire abikaasa lapsega saime suure vaevaga siinsesse eesti kolhoosi „Slava“ paigutada.

Ei tea ma siin ühtegi ajakirjanikku ka, kes sobiks raadiotööl. Enamik lehemehi on Birski ([ЧАЩЕ/И]) raionis ja ka linnas⁴⁰ (Sokolov). – On tõesti halb, et meie nii laiali paisatud oleme, aga rohkem ühte koondada pole kerge. Eks Sind oleks siin ka hädasti tarvis, kui Sul sääl ei oleks tähtsat ülesannet. Sina – kui RKN. koosseisu kuuluv,⁴¹ leiaksid vastuvõttu ja eluruumi ehk ka. Avansina siin muidugi midagi ei saa, ja ma istusin saabumisel 6 päeva vagunis, enne kui toa sain. Kruus'i sain tutvuse poolest eraviisil perekonda paigutada pääle 10 päevalist ootamist, samuti sitsisid RK-id evakpunktis ligi 10 päeva ja praegu saabunud Kressil⁴² on tegemist, et ulualust leida. Toitlustamisega saab kuidagi hakkama, eriti sms. Jürna seapeki harrastuse tõttu. Tema rassimine majandusmehena on tagatiseks, et teisedki nälga ei jää.

Näib vahel, et kõhuhuvid on paljudel praegu esiplaanil ja vahel on amokijooks mitmel plaanil, mis veidi muigama paneb. Muidugi, Sinul oleks parem ja kergem, kui abilisi saaksid ja sääl rohkem inimesi koos oleks. Eelistaksin isegi rohkem keskuses töötada, aga evakueeritute kurb saatus on mulle sedavõrd südamel, et 2–3 kuuga juuksed praegu valgeks on muutunud. Olukord (suviriituses inimestel) on küllalt tõsine ja ähvardav, ja tuleb teha kõik, mis iganes võimalik meie kaardrite säilitamiseks, et oleks veel kaasvõitlejaid, kui fašistlike mörvarite mõõt täis ja aaria-laul (või aaria) lauldud. Loodame, et eesti jonn, visadus ja sitkus peavad vastu. Kindlasti oleks Moskvas ja Kuibõševis parem, kui siin hommikust õhtuni hädakisa ja kaebekirju kuulata, aga oleme pidanud siin talve vastu varustuma kivisõega (mitu tonni) ja küttepuuga, ka toiduainetega, mida raske vedada ja kaasa võtta. Tuleks kõik jälle visata, nagu seda juba mitu korda teinud oleme. Siin anti meile tühi urgas, kuhu tuli hankida isegi mööblit – laudu, toole, voodi, kööginõusid (viimased savist) jne, jne. Mõned

³⁵ J. Stalini „Leninismi küsimused“ oli tõlgitud ja ilmunud juba 1935. aastal: Välismaatöölise Kirjastusühisus NSV Liidus, 1935 (Leningrad: Külvaja), Moskva; Leningrad. Et seda tagalas uuesti oleks tõlgitud ja avaldatud, ei ole teada.

³⁶ Lenini valitud teosed ilmusid siiski alles 1945. aastal Eestis. Sõja ajal tagalas ilmusid: V. I. Lenin. Mis teha? Meie liikumise valusaid küsimusi. Moskva: ENSV Riiklik Kirjastus, 1944 (Moskva: Iskra revoljucii) ja Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium. Moskva: ENSV Riiklik Kirjastus, 1944 (Moskva: Iskra revoljucii).

³⁷ Hilda Arsenjeva (1896–?) oli 1941–1943 Tšeljabinskis ja 1943–1944 Kirovis ENSV RKN evakueeritute täievoliline esindaja, hiljem partei- ja omavalitsustegelane Pärnus.

³⁸ Mart Raud (1903–1980), kirjanik.

³⁹ Leningrad oli selleks ajaks juba üle kahe kuu blokaadis olnud, kust polnud kellelgi võimalik välja pääseda. Siit nähtub, kui vähe oli Vares-Barbarus hoolimata oma suhteliselt kõrgest positsioonist siiski informeeritud või kui kaootiline see infolevik üldse oli. Kõik nimetatud tegelased jõudsid ka Nõukogude Liidu tagalasse.

⁴⁰ Praeguse Baškortostani territooriumil.

⁴¹ S.t. hariduse rahvakomissar (haridusminister).

⁴² Arnold Kress (1897–1974), laevaehitaja ja ENSV riigitegelane. ENSV RKN/MN esimehe asetäitja 1941–1947 ja 1947–1949.

muretsesid riidekappe ja muud kraami, mis vaja, kui ainult neli seinat antakse, ilma ühegi esemeta, ja needki pinnad + lagi ja põrand kollektiivile. Ainult Kruus sai perekondliku pansiooni pisitola näol, kus Sinagi hädakorral ulualuse leiaksid, kui saatus Sind kunagi siia toob. See varuruum oligi mul nii kavatsatud, et kumb teist enne siia jõuab, see saab sisse pugeda. Võib-olla ei saanud Sa Kummiga saadetud ridu kätte, siis lisan veel, et minu raadiotekstid (üleskutseline kõne + 7 värssi) uuesti sinna läkitasin (Sinu & O. L.⁴³ aadressil) ja kui see osa realiseeritud, katsun uuesti lisa saata. Veimer toob Kruusilt, Andresenilt, vist ka Jakobsonilt materjali. Siin oleme esinenud mitmel korral ja varsi seisab ees minu loominguga arutamise⁴⁴ (2/XII) siinses kirjanduse sektoris. –

Sagedasti oleks vaja rohkem kirjanikke, et kõiki soove rahuldada, aga koondamine pole kerge. Ka reisimine on talveriietuse puudusel raske, peagu võimatu, eriti lennukil – stratosfääris, kus peab olema nahkkasukas, mis kuidagi külma vastu kaitseb. Siin tuleb sageli veoautoga liikuda, et raioonidesse pääseda, mis nõuab vastavat riietust. Ei saa Sinu esemeid saata, kuna Kärner on tulemata. Küllap said Sinagi lennukil nohu, kui Moskva lendasid, aga mul on aimus, et veel Kuibõševis oled. Olin Moskva sõitmas augusti lõpul, aga siis oli Siuts pikemat aega haiglane ja palavikus, ei saanud teda saatuse hooleks jätta. Hiljem kujunes aga seisukord sarnaseks, et Sinagi pidid Gorki⁴⁵ suunas taanduma. Loodame, et hiljem kevadel (aprillis) laseme „в верх по матушке по Волге“⁴⁶ oma rinde lähedusse, või koguni Tallinnasse, kus sakslased kindlasti märatsevad ja sigadusi teevad, kõike meie kaela veeretades – laimu ja keelepeksu. Sain Leedu ametivennalt⁴⁷ telegrammi – üleskutsu ja ümberlukkamise teksti allakirjutamiseks, millega muidugi nõustusin, kuigi meil on mõningad „miinused“, mida raske plussiks muuta. Sakslaste laimu ja valetateid tuleb aga kõvasti pareerida, eriti veel soomlaste „puhumisi“. Nende ülbus on kuulmatu. Neid vassimisi ja jampsimisi tead Sa kindlasti paremini, kui meie siin, kus meil vastavaid abinõusid ei ole kõige lori kuulamiseks, mis vastased levitavad. Loodan Sind siiski näha, kas siin, või kunagi Moskvast, et kõiki üksikasju ja lünki täiendada, mis rutuga vahele jäänud. Paberossid ja tubak, mis Moskvast kunagi minu aadressilt Sulle üle kantud, hoia aga varus, et Berliini võtmise puhul ja Saksamaa purustamise täheks piipu tõmmata.

Tervitame!

B + S.

***

Moskva, 31/III. 42.

Armas Asm!

Esmajoones veel kord tugev käepigistus Sinu juubeli puhul!⁴⁸ Meie kollektiivne tervitustelegramm jäi päevavõrra hiljaks just selle kirja tooja – pigemini tema professorliku hajameelsuse tõttu: oli teksti 21/III-l saatmata „unustanud“, ja nii ma siis korrigeerisin seda viga 22/III – pääle miitingu. Lootsin isiklikult, et Sa miitingule tuled, et siis koos ka Sinu sünnipäeva pühitseda ja pudel veini ära juua. Soovin Sulle suurt loomingulist edu ja peamine – veel 50 aastatena Eestisse oma mudilaste ja armsama juurde jõuda!⁴⁹ Arvan, et see oleks suurim õnn, mis Sinu uus aasta tuua võiks.⁵⁰

Miitingu asjad läksid veidi sassi: Kruus, Jakobson (ka Siuts, kui klaköör!) jäid hiljaks. Panin nende nimed avansina Su telegrammile, aga sindrid-mehed on ju kohmetud, eriti Jakobson, ega saa kähku

⁴³ Olga Lauristin.

⁴⁴ Barbarus jätkas luuletamist ka sõja ajal, temalt ilmus luulekogu „Relvastatud värvid: 1941–1943“ Paul Luh-teina kujunduses. Moskva: Iskra revoljucii, 1943.

⁴⁵ Põline Vene linn Nižni Novgorod, mis aastatel 1932–1990 kandis Gorki nime. Asub kohal, kus Oka jõgi Volgasse suubub.

⁴⁶ „Вниз по матушке по Волге“ („Alla mõõda emakest-Volgate“, vene rahvalaul), mis räägib Volga burlakkide raskest tööst. Siin B. parafraas sellele „в верх по матушке по Волге“ (üles mõõda emakest-Volgate).

⁴⁷ Leedu NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees oli aastail 1940–1967 Justas Paleckis (1899–1980).

⁴⁸ Semper sai 22.03.1942 viiekümneaastaseks.

⁴⁹ Semperi pere jäi Semperi Venemaale evakueerumisel Eestisse.

⁵⁰ Oma pere juurde jõudis Semper siiski alles pea kaks ja pool aastat hiljem, septembris 1944.

tulema. Tuli siis nad asetada Urgartiga⁵¹ ja Andreseniga.⁵² Muidu õnnestus miiting hästi ja kõik oli tipp-topp, et saime kiita. Sai ka ligi kuu aega lavastust korraldatud ja see ei olnud kergem Vieneri „Traviata“ eksperimendist Tallinnas.⁵³ Ega kestvuski polnud palju lühem ($1\frac{3}{4}$ tundi!). Ma ei tea, kas Polikarpov sai hakkama miitingu eestikeelse saate sisselülitamisega Jaroslavl'i jaoks, või mitte. Õieti pidi ta kõik meie evak.-raioonid võrku võtma. Väga meeldiv oli ansambli tervitus⁵⁴ (sms. Karotamme kaudu), mille eest palju tänu! Soovitasin K¹⁶ seda ajalehtedes avaldada, aga vist ei olnud ta nobe. Mõni päev hiljem jõudsid siis Jakobson, Kruus (ja Siuts⁵⁵ + Klaasen⁵⁶) pärale ja nende näod venisid pikaks, ent nagu Sa isegi tead, polnud avansseeritud miitingut võimalik edasi lükata. Eks nad esine nüüd individuaalkorras ja tee oma süü heaks. – Kutsed saatsin neile orienteeruvalt juba Sinu ärasõidu järele ja 4 märtsil andsin kategoorilise kutse väljasõiduks. Olid 10 päeva teel ja jõudsid siia 25/III hommikuks. Nad pidasid oma diviisi uurimistööd tähtsamaks, kui miitingut ja olid bona fide⁵⁷ 15/III välja sõitnud. Siin sattusid nad kohe õhuhäirete ja pommituste keerisesse, ja tänane õõ oli lakkamatu rünnak meie linnale. Ehrenburg⁵⁸ õrritas oma artikliga saksad vihale. Eile õhtul olime Šostakovitši VII sümfoonia⁵⁹ etendusel, mis oli võimsam alanud häirest ja pommitamisest, mis kestis edasi kuni poole ööni ja siis iga 2 tunni järele lainetades kuni hommikuni. Sümfoonia on huvitav, eriti 1^{ne} osa (siin on tunda Ravel'i⁶⁰ mõjutust), küllalt lüürikat, küllalt heroismi. See on omamoodi „Eroica“.⁶¹ –

Muid erilisi elamusi mainida ei ole. Ei saa ka väga pikalt kirjutada, kuna käsipost ei oota kauem, kui ainult rongi minekuni.⁶² Katsun vastata Su küsimustele ja soovidele. Saadan Nigoliga ühe meie venekeelse kogu,⁶³ mida palun hoida kui silma tera, sest see on minu ainus eks. Loodan, et ka tooja seda kuhugi ei „unusta“. –

Eks selleski valikus tuleb veel „valik“ teha, kuna nii mõnigi koht värsides ei ole praegu sobiv (näiteks „pol. tulipunkt“, kus sõda & diplomaate puudutav osa tuleks vahele jätta!).

Uusi tõlkeid tehakse juba üle kuu, aga praegu tagajärgi näha ei ole. Olen mõned uued värsid teinud ja luulemiitinguks takistusi ei ole. Kodumaa & Tartu asjust kuuled Nigolilt.⁶⁴ Tuhat tervitusi

Barb + Siuts

P.S. A propos⁶⁵! „Põkspõrnikas“⁶⁶ on ka siia Liitu jõudnud. Aga vaevalt meie Юрочка't kasutada saame. Või arvad Sa teisiti?

JB.

⁵¹ Oskar Urgart (1900–1953), bibliograaf, kirjandusteadlane, kriitik ja tõlkija. Sõja järel oli ajalehe Sirp ja Vasar toimetaja.

⁵² Nigol Andresen (1899–1985), kirjandusteadlane ja poliitik. Oli Varesse valitsuse välisminister, seejärel (ka sõja ajal Nõukogude Liidu tagalas) ENSV hariduse rahvakomissar (1940–1944), ENSV RKN/MN esimehe II asetäitja (1940–1946) ja Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja (1946–1949).

⁵³ Aleksandr Viner (1896–1984) lavastas Giuseppe Verdi ooperi „Traviata“ Estonias 1941. aastal.

⁵⁴ Jaroslavl'i kunstiansamblid moodustati märtsis 1942, et teenindada rindeüksusi ja Nõukogude Liidu tagalat. Sinna koondati suur osa tollal tagalas viibinud kunstinimestest.

⁵⁵ Vares-Barbaruse abikaasa, kes oli ilmselt seni Moskvas olnud.

⁵⁶ Klaseen? – vt. Semperi „Päevaraamatud“, lk. 320.

⁵⁷ Heas usus (pr. k.).

⁵⁸ Ilja Ehrenburg (1891–1967), vene kirjanik.

⁵⁹ Šostakovitši VII sümfoonia oli loodud 1941. aastal ja esimest korda ette kantud Saksa vägede poolt blokeeritud Leningradis. See on tuntud ka Leningradi (Šostakovitši kodulinn) sümfoonia nime all.

⁶⁰ Maurice Ravel (1875–1937), prantsuse helilooja.

⁶¹ Mõeldud on ilmselt Ludvig van Beethoveni sümfooniat nr. 3 („Eroica“).

⁶² Tundub, et võimaluse korral kasutati alati käsiposti, ühelt poolt kiiruse huvides, kuid teisalt kindlasti ka tsensuurist hoidumiseks.

⁶³ Barbaruselt ilmus sõja ajal venekeelne luulekogu: Stixtovrenija: 1941–1943/ Iogannes Barbarus; perevod s èstonskogo [L. Šiffersa i dr.; predislovie: N. Andresen] Moskva: Gospolitizdat, 1943 (Moskva: Gudok). Kas siin on juttu nimetatud kogu käsikirjast või mõnest teisest kogust, pole täpselt teada.

⁶⁴ Nigol Andresen.

⁶⁵ Muuseas, muide (pr. k.).

⁶⁶ Pole selge, keda siin silmas peetakse. 1930. aastate kirjavahetuses nimetavad Barbarus ja Semper põkspõrnikaks Evald Voitki (nimi tulenes arvatavasti Voitki luulekogu „Mardika tee“ pealkirjast), kuid Voitki emigreerus 1944. aastal Kanadasse ega saanud kuidagi olla tollal Nõukogude tagalas.

***

Moskvas, 12/VI. 42.

Armas Asm! Tahame Sind koormata idamaiste – 1001 öö esemetega, sest mõnusat juttu puhudes, kui mitte Šeherezaadega,⁶⁷ siis vähemalt Nigoliga, pole kena, kui pole riistapuud kuhu veini valada. Tärbekorral võid sest kaadervärgist ka õnne valada. On ju küll raskekaalu kuuluv komplekt, aga eks ole ju 50 aastat alles kerge koorem ja seega võib kaalu julgesti veel lisada. Ära aga arva, et see mingisugune vendetta on, vaid üsna lihtne sõjaaegne nali. Muide olen töös kui härg (Šveiki stiili tarvitades), mida soovin ka Sulle. Sooji tervitusi Siutsilt ja minult!~

Nägemiseni!

Sinu Barbarus.

P.S.

Siuts saadab Sinu korraldusse võid, veidi vorsti ja saia. Jaga oma äranägemise järele kõik ära, sest või, mille alles äsja saime, kipub kuivama. Peaksid Sa ise võid vajama, siis muidugi võta nii palju kui vaja omale, kuna ülejääv osa jaota Alumäe,⁶⁸ Lepnurme,⁶⁹ Lukk'i,⁷⁰ Burmanni,⁷¹ võib olla veel mõne nõrgema ja põdeja vahel. Mul näib, et Alumäe ja Burmann eriti vajavad puputamist.

Muidugi see „ahvike“⁷² on tilgake merre, aga siiski veidi rasvaolluseid see sisaldab. Võta siis vaevaks jagajaks olla, sest meie ei tea, kellele eriti vaja oleks. –

Tervitusi!

JVB + S.

***

Moskvas, 22/VII. 42

Kallis Asm! Sinu Hiiobi lugude⁷³ puhul kaastundlik tervitus! Loodan ja soovin, et varsi paraned! Salve⁷⁴! Viskan rutuga mõne rea. Siinse harjumuse kohaselt paisati meie kontserdi asi viimasel minutil segi ja otsustati ühendada – приятное с полезным⁷⁵ ja anda kontsert-miiting, pigemini à rebours⁷⁶ – miiting-kontsert.

Võid kujutella millist pingutust see nõudis 5–6 päevaga kõik ümber korraldada, terve rida tekste koostada ja kõik korraldada – juba kahes suunas. Muidugi, oli kartus, et ei saa ei esimest ega teist osa väärilt esitada. Nüüd, kus kõik selja taga, võib ütelda, et üritus õnnestus rahuloldavalt, isegi küllalt libedasti.

Nagu lehest ehk juba leidsid, tuli minul kõik see madin avada. Kahjuks kannatas kontserdi osa, eriti meie solistide (A. & L.⁷⁷) oma, kuna meeskoor⁷⁸ sai siiski peagu oma kava esile tuua, kuigi

⁶⁷ Tegelane „1001 öö“ muinasjuttudest.

⁶⁸ Vladimir Alumäe (1917–1979), viiuldaja, hiljem Tallinna Riikliku Konservatooriumi professor ja rektor.

⁶⁹ Hugo Lepnurm (1914–1999), organist, helilooja ja pedagoog, hiljem Tallinna Riikliku Konservatooriumi professor.

⁷⁰ Bruno Lukk (1909–1991), pianist ja muusikaõpetaja, hilisem Tallinna Riikliku Konservatooriumi professor. ENSV Riiklikes Kunstiansamblites sai alguse menukas klaveriduo Anna Klas – Bruno Lukk.

⁷¹ Karl Burman (noorem, 1914–2001), akvarellist ja arhitekt. Kuulus Jaroslavl'i eesti kunstnike kollektiivi, mis koondas tagalas viibivaid eesti kunstnikke sarnaselt kunstiansamblitega. Õpetas Jaroslavl'i kunstikoolis ja täiendas end Moskva Kunstiinstituudis.

⁷² Rahvapärane nimetus (toidu)abipakikese kohta.

⁷³ Semperi päevaraamatust võib lugeda, et 1942. aasta juuni lõpust juuli lõpuni vaevles ta raske gripi, palaviku, köhutöve jm. hädade küüsis. (Vt. J. Semper. Päevaraamatud. Tartu: Ilmamaa, 2013, lk. 266–269). Küllap kirjutas ta sellest ka Barbarusele.

⁷⁴ Tervist (ld. k.).

⁷⁵ Meeldiv kasulikuga (vn. k.).

⁷⁶ Vastupidi (pr. k.).

⁷⁷ Arvatavasti Aleksander Arder ja Olga Lund.

⁷⁸ Jaroslavl'i kunstiansamblite meeskoor, mis oli asutatud 1942.

kärpimise oht ähvardas siingi. Naabrid tahtsid muidugi, kui mitte kvaliteediga, siis kvantiteediga endid maksma panna, eriti piirimehed, kes isegi Behrsinši⁷⁹ tahtsid laulma panna. Õnneks ei jõudnud ta pärale.

Et meie solistidele võimalust anda omi võimeid näidata, selleks tuleb kindlasti katsuda augustis ansambli etendus siin läbi viia ja ühtlasi ka solistidele luua erikontsertide võimalus, et nad tõesti tuule tiibade alla saaksid.

Muide ootasin Sind seekord erilise sooviga – Kirjanike Liidu põhikirja viimistlemise ja meie büroos vastuvõtmise suunas. Praegu ei saa kahjuks ma Ugartiga kuidagi kvoorumi kokku, sest Andresen seikleb jälle Čeljbas,⁸⁰ ja sms. Keerdost⁸¹ üksi on vähe.

Loodan, et sms. Ernesaks,⁸² Alumäe & Lukk + teised täiendavad mu ridu, sest on juba kesköö ja sms. Ernesaksal ööpääsme⁸³ sarnast vist ei ole.

Palju tervitusi minult ja Siutsilt!

Sinu B–s.

P.S. Sms. Gantmanni⁸⁴ ja sms. Goldschmidt⁸⁵ asjus on seisukohad selged.⁸⁶ Juba meie prestiiži pärast peab kõik lahenema nii, nagu siin otsustasime.

J. B.

[– – –]

***

Võru,⁸⁷ 15/IX. 44.

Katariina 8^a.

Kallis Asm ja teised!

Arvatavasti oled saanud aega toibuda ja ka koduseid lohutada.⁸⁸ Lisan ka omalt poolt trööstivaid tervitusi kogu Su perele ja Sulle endale! Praegu on vaja, et saabuksid siia, kuna Sul homeks on ette nähtud lühisõnavõtt kahe värske komissariaadi moodustamise puhul & Sepre⁸⁹ esinemise täienduseks. Kui tuled annan Sulle kasutamiseks minu samateemalise kõne K.K.⁹⁰ pleenumil, mis Sul hõlbustab teksti koostamist.

⁷⁹ Bērziņš, Lāti parteitegelane.

⁸⁰ Tšeljabinskis.

⁸¹ Paul Keerdo (1891–1950), poliitik ja kirjanik, tollal ENSV rahanduse rahvakomissar.

⁸² Gustav Ernesaks (1908–1993), koorijuht ja helilooja, hilisem legendaarne laulutaat. 1944. aastal asutas ta Jaroslavlis ENSV Riikliku Filharmoonia Meeskoori (hiljem Riiklik Akadeemiline Meeskoor, praegu Eesti Rahvusmeeskoor RAM). Mainitud kontserdil oli tegemist siiski veel selle kuulsa koori eellasega.

⁸³ Luba komandanditunni ajal linnas liikuda.

⁸⁴ Gantman, kunstiansamblite juhataja asetäitja.

⁸⁵ Nikolai Goldschmidt (1900–1964), dirigent, muusikategelane ja helilooja. Kuulus 1942–1944 ENSV Riiklikesse Kunstiansamblistesse.

⁸⁶ Mainitud isikute puhul on olnud probleemiks intriigid ja kaebekirjad Semperi kui kunstiansamblite juhi vastu (vt. nt. J. Semper. Päevaraamatud. Tartu: Ilmamaa, 2013, lk. 262, 276, 282).

⁸⁷ Tagalast jõudsid evakueerunud Eestisse tagasi pöördudes kõigepealt Võrru, kuna Punaarmee polnud Tallinnasse veel jõudnud. 2.–24. okt. 1944 oli Võru ka ENSV valitsuse asukohaks. Samaaegselt oli Tallinnas võimul Otto Tiefs valitsus, mis jätkas Rootsis ja mille eesmärgiks oli Eesti Vabariigi võimuorganite järjepidevuse tagamine.

⁸⁸ Semperil jäid Nõukogude Liidu tagalasse evakueerumisel Eestisse maha abikaasa Aurora Semper (1899–1982) koos tütarde Siiri (1930–1944) ja Lilianiga (1933–2007). Semper jõudis pere juurde arvatavasti 5. septembril 1944, nagu võib oletada tema päevaraamatute põhjal. Vt. J. Semper. Päevaraamatud. Tartu: Ilmamaa, 2013, lk. 326.

⁸⁹ Oskar Sepre oli 1944. aastal ENSV Rahvakomissaride Nõukogu esimehe kohusetäitja.

⁹⁰ EK(b)P Keskkomitee.

Minu kõne homseks on valmis, mis kestab arvatavasti 1–1¹/₄–1¹/₂ tundi, nagu see vajalikuks loeti ja vastav koorem mulle kaela laoti.

Kõva pinge, mis kogu aeg on olnud, on südametegevuse veidi vaost välja viinud, et tuleb varsti Cardiazoli või Pandigali⁹¹ otsima hakata. Ent tahtejõuga tuleb südamerütmgi vaos hoida, nagu tuleb kõigis küsimusis anda prioriteet mõistusele, mitte tunnetele.

Kõige kodumaa vabastuserõõmu sekka poeb nii mõnigi masendav nähe, mis ei tundu küllap normaalne.

Tervitan veelkord mahajääjaid, aga ise asu teele kiires korras. Kuidas võib Komski⁹² kuulus õunaaed nüüd küll välja näha?

Kahju, et praegune töökoorem on ränk ja ei lase mind liikuda.

Nägemiseni!

Sinu

JV–B.–s.

***

Kadriorg, 21 aprillil, 1946 a.

Kallis Asm!

Kahjuks ei saanud ma laupäeval 20 aprillil EN Kirjanike Liidu liikmete nõupidamisest jooksvate loominguliste ja organisatsiooniliste küsimuste üle osa võtta, kuna mul samal ajal oli istung.

Sinu ja Viidingu⁹³ allkirjadega saadud ankeetleht küsimustega: a) milliseid suuremaid loomingulisi ülesandeid kavatsen teostada eelseisva viisaastaku jooksul, ja b) mil viisil loodan oma loominguga agiteerivalt osa võtta üldrahvalikust tööst käesoleva viisaastaku plaani täitmisel, asetab mind raskesse olukorda ning luba, et ma sellele ametlikult ei vasta, vaid Sinule eraviisil teatan, et kui tööpinge sarnasena püsib nagu viimase jooksva aasta kestes, siis ei saa parima tahtmise juures plaanikindlale luuletööle mõteldagi, kuna see eeldab mediteerimist.

Nagu Sa tead, olen ma varem teise professionaalse töö⁹⁴ kõrval suutnud midagi paberile panna, aga praegu ei saa ei hommikutunde ega ka puhkepäevi muuks kasutada kui argipäeva võlgade ja kõrvalülesannete täitmiseks. Ja puhkepäevi, kus saaks kohustusist vaba olla, neid leidub aastas vaevalt mõni üksik. Samuti on seni puhkusega äpardunud ning vaevalt siingi olukord paraneb, kuigi mul on lootus saada asetäitja.⁹⁵ Ent ees seisavad mitmesugused suuremad üritused ja ametialalised kohustused, mis nõuavad tähelpanu koondamist muule ja mujale, kui luulele.

Arvan, et Sinu enda olukord palju parem ei ole? Nii mõnele meie luuletajist võib „nekroloogi“ juba nüüd valmis kirjutada, kui ei leita abinõusid üleliigseist argipäeva kohustusist väljalülitamiseks. Seni on vastupidist märgata, et tuleb tegeleda mitmel rindel asjadega, mida väga hästi võiksid teised – mittekirjanikud teha.

Arvan, et ma isiklikult ei oskagi enam luulevallas ja loomingu alal liikuda. Ka luulest võib võõrduda, kui mõttelend selles suunas üldse tuult tiibade alla ei saa. Olen ikka optimist olnud kõige kiuste ning ka praegu ei tahaks veel ennast loovate inimeste hulgast välja passivasse kanda, ent märkida missugused teosed mul praegu teoksil on, see tähendaks anda lunastamata veksel, mida ma kunagi ei ole pooldand. Kui õnnestub, kirjutatan midagi, et ka luulebilanssi minult midagi kanda võiks. Läänud sügisel asusin ühe poemi kirjutamisele, milline praegu seisab pooltel real, pooltel

⁹¹ Ravimid.

⁹² Semperite suvekodu, kus ka Barbarus koos oma abikaasaga olid olnud sagedased külalised.

⁹³ Paul Viiding (1904–1962), Arbujaate rühmitusse kuulunud luuletaja. Oli 1946. aastal ENSV Kirjanike Liidu sekretär.

⁹⁴ Arstiameti.

⁹⁵ 1940–1947 oli ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitjaks Olga Lauristin, kuid kuna ta oli samal ajal (1944–1947) juba ka ENSV sotsiaalkindlustuse minister, siis ilmselt ei jätkunud tal aega Varese aitamiseks. 1947. aastal määrati Ülemnõukogu Presiidiumi aseesimeesteks Nigol Andresen ja Arnold Treiberg, kuid Vares oli selleks ajaks juba surnud.

Johannes Vares-Barbarus Moskvas Informbüroo näitusel 1946. EKM EKLA, fk. A-30: 49, EKM EKLA, fk. A-30: 37, EKM EKLA, fk. A-30: 48

sõnal. Praegu valmis asju ei ole ja vaevalt see poolik teema mind veel suudab kaasa kiskuda, kuna ainstik haihtub, kui seda kohe realiseerida ei saa.

Lisan Sulle haiguse päevil tekkinud avaldamiseks mittekõlbuliku visandi, mis oleks illustratsiooniks mu kirjale meie luuletajate saatuse kohta, kus keegi pegasusel rännata ei saa muu töö tõttu, mis kindlasti on vajalik ja tähtis.

Üldse palun minu read vaid Sinu isiklikuks informatsiooniks jätta. Ma ei taha enese loomingut nii tähtsaks pidada, et selle puudumise üle maksaks viriseda, aga kes luulehaigust põeb, see vajab luulet ja loomisvõimalusi, ilma milleta ta ei ole täisväärtuslik – vähemalt enese arvates. Kindlasti tunned seda ka Sina mõnel määral.

Sõbralikult tervitades

J. V.-Barbarus.

Nekroloog-järelehüüd.⁹⁶

Noh, nüüd on vaibunud su õilsad unelmad,
on muutund tuhkjaks luule roosad taevad,
kus kõik su maine mina puhkab süütus urnis,
me vaimusilmi ette võtul tulevad
kõik sinu kujundid ja loova vaimu vaevad,
kus uute kõrgusteni mõte pürgiv turnis,
ning millest osasaamaks kõigil meil nüüd õigus,
sind luba tänada ses esimeses lõigus!

⁹⁶ See luuletus pole ilmunud ei Loomingus ega ka Barbaruse kogutud teoste väljaandes, märgest sellest ei leidu ka tema „Personaalnimestikus“ (Tallinn, 1986, koost. Maire Liivamaets). Seega on sinne publikatsioon ühtlasi ka ühe Barbaruse seni veel käsikirjas olnud luuletuse esmatrükk.

Nüüd sulle kuhtunule hoopis imelik,
 et alles peale surma sul on jõudeaega,
 sa mida eluajal kunagi ei pälvind,
     ning kui vast maine elu oli videvik,
     siis praegu kaalume sind hoopis uue vaega,
     mis meie taip nüüd hilinedes välmind.
 See kõigile vist ammu tuntum tuntust:
 posthuumselt algab luuletaja kultus.

Siis lahkelt omistakse sulle vourused,
 sa mida kunagi ei ole elus evind,
 ka siis, kui saatjaks olnud edevuse tujud,
     nii nagu omane see meile nooruses,
     ei kulutulena su nimi iial levind,
     ei marmorisse jäädvustand sind kujur.
 Nüüd kahjatsedes peame järel hüüdma,
 et luuleta tuul puhus eluküünla.

***

Kadriorg, 12/V. 46

Kallis Asm!

Saadan Sinu kaudu „Looming”ule paar „opus”t, millest telefonil juttu oli. „Nekroloog“⁹⁷ kiuste vaja siiski enesest veidi elumärki anda, s.o. luulevärki aktivasse kanda. Kuivõrd mu asjad on õnnestund, see on iselaadi küsimus.

Sain täna Keila-Joal⁹⁸ sm. Päll-Angervaksaga⁹⁹ luuleteemadel vestelda. Kurtis meie üldist luuletragöödiat ja loomingu mattumist argipäeva alla ka enese suhtes. Pidin siis „curriculum vitae” esile tooma ja ka lisatud asju tutvustama.

Ta sattus hoogu ja ajas vägisi peale – lasku ma kõik trükki („Loomingusse“).¹⁰⁰ Ma vaidlesin esimese suhtes vastu ja arvan ka praegu, et isegi kahe „meeliskluse” sabas (kolmandal kohal!) ta siiski tunduks veidi isiklikku laadi, mis küll ka paljudele teistele omane ja neile kindlasti kasulik moraalses lõigus, kui värsis ilmuks. Eks need läbielamused ole meile ühised, kuigi värsis minu allkirja kannab.

Mingit lubamatut selles ju ei ole, aga enesekriitika pidurdab seda avaldamast, kuigi Päll tahtis, et koguksime kõikide teiste „traagik”ute allkirjad ja viiksime asja büroosse. See on muidugi nali, kui tahetakse kollektiivse „riisiko” teel asjast üle saada.

Saadan Sulle eile ilmunud teise valimiku mu mineviku varamust.¹⁰¹

Tervitan ja tänan avansina vahemeheks olemise eest minu ja „Looming”u vahel. Minu poole pole enam pöördutud, arvates, et ega meist ikka asja ei saa. Näeme, kuidas uus luud (või uus raud!)¹⁰² pühib? Võib olla on kaastööd saata hilja?

Tervitusi kodustele.

J. V.-B.

⁹⁷ Semperile eelmises kirjas saadetud luuletus.

⁹⁸ Partei ja valitsuse suvilapiirkond.

⁹⁹ Eduard Päll (pseud. Hugo Angervaks, 1903–1989), keeleteadlane, kirjanik ja poliitik. 1941–1943 oli Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimehe asetäitja, 1943–1947 EK(b)P KK sekretär, hiljem Ülemnõukogu Presiidiumi esimees ja Ülemnõukogu saadik.

¹⁰⁰ Loomingu juuninumbris ilmus kaks Barbaruse luuletust: „Meelisklusi” ja „Ühe luuletaja elukulg (Curriculum vitae)” – Looming 1946, nr. 6, lk. 679–684.

¹⁰¹ 1946. aastal ilmus kaks Barbaruse valikkogu: J. Barbarus. Vastu voolu: valik varemilmunud luulekogudest aastaist 1920–1940. Tallinn: Ilukirjandus ja Kunst, 1946 ja Samm-sammult võidule. 2: valimik luuletusi 1939–1945; [illustreerinud E. Kollom] Tallinn: Ilukirjandus ja Kunst, 1946 (Tallinn: Punane Täht).

¹⁰² Mart Raud (1903–1980) oli 1946. aastal lühikest aega Loomingu toimetaja.

ÜHE LUULETAJA ELUKULG
(Curriculum vitae)

1

Ta suri ammu enne, kui tend tabas grippi,
ta suri korduvalt, kui saabus sünge sügis,
kuld kollendades kaskede kui kadalipp
ta meeltenarmaid suges – mure hinge trügis,

kõik värviline reas siis talveunne mattus,
ent rõõmsalt kevadel poeet taas ellu ärkas,
kui hoogsalt päiksetules löömas taevakatus,
kui roheluseidu mullast mustast tärkas,
kui haljendama puhkes tiine põld ja kesa,
kus laulsid lõokesed kohal oma pesa.

Siis mitmekordistus ta oodiline rõõm,
kus iga puu ja põõsas kutsuvalt tend hõikas,
kui silmipimestavalt lille värv ja lõõm
maailma maalilisteks lõuenditeks lõikas, –

kõik tundus puhkavat idüllilises rahus,
kui peale kokkusaama armsamaga vestes,
me kellest võrratumalt kaua olnud lahus
nii õudselt pika veoga ajajärgu kestes,
kus minut ruttamatult igavikku teenis,
päev kivikoormana meist endist üle veeris.

Ta südant vapustavalt tabas ükskord kramp,
ta kuhtus tunduvalt, kui esmakordselt jahtus
õrn poolehoid ja arm, – ei kustund elulamp,
vaid ainult kujutluste sära viivuks lahtus,

ning kõik ei õnnestund nii, kuidas kord ja kohus.
Ei see veel pidurdada suutnud värsihoogu,
loov inimene siis veel polnud hädaohus,
pöörkaari mõttelend veel niitis, võttis loogu,
rütm veres endiselt kui koorijuht lõi takti,
ning mitte midagi ei olnud elus katki.

2

Ei suutnud lämmatada teda surve, rõhk,
kui meelimasendavalt vägivald tend jälgis,
kui vahest hingamiseks raske oli õhk
ning uute horisondi kihmas hing tal nälgis,

kui peksis raevund süda nagu kala kuival,
siis jälle luule lahkelt läbi elu aitas,
taas haljas-värske sisu tekkis vormil tuimal,

suur lootus lohutuseks laupa, oime paitas,
ning kandsid uuesti tend kandle kaunid kõlad
kui lainetaval merel sõudes kindlad mõlad.

Ei surmav lahingutes taband tend kuul,
ta hoolsalt kasutada oskas jõudetundi,
kui puhus leegitsedes hinges vihatuul,
ta relvaks kohandas siis luuletaja sundi,

loov sõna rahvahulki võidule siis tüüris,
et kuuldus mõõga kõlin, automaadi tärin,
muus vahest lennuki ta mõttelennuks üüris,
ning raevund südames kui mootorite värin
sai eluks tuksuvaks ta enda kuumas veres,
siis tundis kodus end ka võitlejate peres.

Ning uhkelt pärast võitu, tellingutel, märg,
ta tuules, vihmas seisis ehitusetöödel,
kui sarikatel lehvis heisat sinna pärg,
ta rõõmuluuest ilust unistas siis öödel,

mis meil on juunis-juulis lõpmatud ja valged,
kus Koit ja Hämarik taas saavad viivuks kokku,
veel armust õhetavad nende rusked palged,
kui juba argipäev lööb askeldusteks lokku,
kui jälle ametis on kõigil käed ja jalad
ning tõusmas tellinguile uued rasked talad.

3

Ta suri ammu enne, kui tend tabas gripp,
ta suri äkki siis, kui pidi jätma lüüra,
kui alles paistma hakkas võimiste loov tipp,
kus elu sirgeks ajas sajandite kүүru,

kui avar voli tekkis värskematel tuultel,
neil elupuhanguil, ta mida oodand hurmas...
Mees suri rahulikult, õnnis muie huultel,
ei ühtki süüdistand ta enda järsus surmas,
kui mattev argipäev meist võimsalt üle uhas,
sulg puhkas laual särav, tindist täitsa puhas.

Mai, 1946

Publikatsiooni valmimist on toetanud: Riiklik programm: "Eesti keel ja kultuur digiajastul" projekt EKKD65, "Tippkeskused" projekt TK145 ja Eesti Kirjandusmuuseumi baasfinantseerimisprojekt 8-2/20/1.